

EWELINA KAZIENKO, Kraków
<https://orcid.org/0000-0001-5077-3106>
ewelinakazienko@gmail.com

**Rec. DOROTA ŻYWCZAK, *BISKUP KRAKOWSKI*
JAN GROTOVIC (ok. 1280-1347),
Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2022**

W ostatnich latach prace naukowe dotyczące życia i działalności przedstawicieli wyższego duchowieństwa w średniowieczu cieszą się zainteresowaniem badaczy. Wymienić można przykładowo publikacje dotyczące działalności: arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza, biskupa płockiego Gedki, biskupa krakowskiego Jana zwanego Muskatą czy kard. Zbigniewa Oleśnickiego¹. Próba skonstruowania narracji historycznej, zwłaszcza w przypadku biografii, wiąże się z pewną problematyką. Ważnymi są kwestia istnienia źródeł oraz ich dostępności, jak i wybór zakresu tematycznego. Czy chodzi o działalność *strikte* kościelną, polityczną bądź gospodarczą itp. Nie ulega wątpliwości, że tendencja do powstawania biografii, w tym biskupów krakowskich wieków średnich, zasługuje na uznanie i jest potrzebna do ukazania szerokiego kontekstu działalności Kościoła diecezjalnego.

Recenzowana praca jest pokłosiem obronionego doktora Doroty Żywczak związanej z Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Autorka podjęła trud opisanie życia Jana Grotowica, biskupa krakowskiego piastującego ten urząd od 1326 r.

Publikacja składa się ze *Wstępu*, w którym autorka przedstawiła stan badań, wykorzystany materiał źródłowy i zarysowała konstrukcję całej książki. Kwintesencję pracy stanowi sześć rozdziałów ukazujących korzenie rodowe biskupa Jana Grota, jego karierę kościelną i obje-

¹ Zob. W. Baran-Kozłowska, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, „Poznańskie Studia Historyczne” T. 11, 2005; M. Szymaniak, *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007; T. Pietras, *Krwawy wilk z pastorałem-biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001; M. Koczerska, *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004.

cie biskupstwa krakowskiego, trwanie pontyfikatu także w świetle relacji z innymi duchownymi i instytucjami kościelnymi. Autorka poruszyła również ważną kwestię relacji ze Stolicą Apostolską, rolę biskupa w polityce oraz w dyplomacji. Ostatni rozdział poświęcony został wydarzeniom pośmiertnym ze szczególnym uwzględnieniem kaplicy św. Jana Ewangelisty, jak i analizie osobowościowej biskupa. Książkę wieńczy zakończenie oraz aneksy z tabelami, faktografią i ikonografią. Na końcu autorka zamieściła bibliografię i indeks osobowy.

Na uwagę zasługuje szerokie wykorzystanie przez autorkę przy pisaniu pracy bazy źródłowej. Żywczak skorzystała z zasobów Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile, Kieleckiego Archiwum Diecezjalnego, Archiwum Sióstr Klarysek w Krakowie, Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, a także krakowskiego Archiwum Kurii Metropolitarnej. Dopełniającą część stanowiły także edycje źródłowe jak: *Bullarium Poloniae*, *Monumenta Poloniae Vaticana*, *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, czy *Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej*².

Rozdział I zatytułowany *Droga do biskupstwa* dotyczy pochodzenia i związków pokrewieństwa Jana Grotowica oraz początków jego kariery duchownej. Urodził się on najprawdopodobniej między rokiem 1280 a 1286. Niestety nie zachował się dokument źródłowy, który podawałby historykom pewną datę narodzin. Autorka dokonała analizy na podstawie prawa kościelnego, które nakładało pewne wymogi wiekowe do obejmowania konkretnych wyższych stanowisk w Kościele [s. 25-26]. Następnie przedstawiła legendę rodową Rawiczów, od których wywodził się ojciec Jana – Mateusz Grot. Stąd również uzasadnia przyjętą w historiografii formę „Grotowic”, co ściśle związane było z rodzinnym pochodzeniem [s. 29]. Trudno nie zaprzeczyć Autorce, że w średniowieczu w kręgach duchowieństwa szerzył się nepotyzm. Dochodzenie do wyższych urzędów ułatwiały rodzinne koligacje przysłowiowe znajomości. Po części było tak i w przypadku Jana Grotowica, którego rodzina wypracowała sobie solidną pozycję

---

² *Bullarium Poloniae*, T. I i II, wyd. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae 1982-1985; *Monumenta Poloniae Vaticana*, T. I i III, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913-1914; *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, T. I i II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874-1883; *Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej*, cz. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965.

pośród małopolskiego możnowładztwa. Innym czynnikiem, który sprzyjał karierze przysłego biskupa było uzyskanie tytułu kanonika po odbyciu studiów z prawa kanonicznego.

Omawiając działalność polityczną do 1 października 1326 roku autorka zwróciła uwagę na nieścisłości jakie zakorzeniły się w polskiej historiografii w odniesieniu do omawianej postaci. Przykładowo udowodniła, że błędnie identyfikowano Jana Grotowica z innym Janem znanym z przekazów z lat 1307-1309 jako piastującym urzędy: kanclerza krakowskiego, następnie kujawskiego (1313-1318) oraz łączyckiego (1318-1333), a także prepozyta św. Michała na Wawelu, czy kanonika gnieźnieńskiego [s. 38]. Podkreśliła, iż udział w polityce państwa Jan Grotowic rozpoczął po stronie przyszłego władcy Władysława Łokietka, co poświadczają jego zeznania w procesie z Zakonem Krzyżackim z roku 1339 [s. 39-40]. Autorka wysunęła tezę, że Jan Grotowic brał czynny udział w działaniach dyplomatycznych, przede wszystkim w zakresie stosunków z Zakonem Krzyżackim.

W kwestii objęcia przez niego tronu biskupiego w Krakowie, Żywczak uznaje, że ważny czynnik odegrała zmieniająca się polityczna sytuacja w ziemi krakowskiej. Nieprzychylny Łokietkowi na drodze do zjednoczenia państwa był biskup Jan Muskata, który popierał aspiracje czeskiego władcy Wacława II. Ten jednakże, został zamordowany w 1306 r., co ostatecznie zmusiło biskupa do uznania władzy Władysława i konieczności opuszczenia biskupstwa ze względu na powszechną niechęć i konflikty. Powróciwszy w 1318 r. po dwóch latach biskup Muskata zmarł, a jego następcą został Nanker. W niespełna sześć lat próbował przywrócić uznanie diecezji krakowskiej, aczkolwiek papież Jan XXII mianował go biskupem wrocławskim, a w jego miejsce mianował Jana Grotowica.

Jako *Pasterz i rządcą diecezji krakowskiej* Jan Grotowic był przede wszystkim opiekunem odbudowywanej katedry pw. św. Wacława męczennika oraz św. Stanisława biskupa i męczennika na wzgórzu wawelskim. Sprawował osobisty nadzór nad odbudową świątyni, jednocześnie zaszczepiając swoją wizję roli jakie winno spełniać to miejsce. Ponadto przypisuje mu się powołanie kilku parafii, m.in.: w Olchawie, Pleśni, Długopolu, Kamienicy Dolnej, Jakubkowicach, Radłowie. Za jego pontyfikatu zaczęto wznosić kościół Bożego Ciała na podkrakowskim Kazimierzu, co wiązało się z cudem eucharystycz-

nym. Zarządzanie dobrami diecezjalnymi nie było Janowi Grotowicowi obce, autorka podkreśla, iż:

*Obejmując rządy nad diecezją krakowską w 1326 r., Jan Grotowic miał już doświadczenie w gospodarowaniu dobrami stołowymi biskupstwa – brał więc na siebie obowiązki częściowo mu już znane. Przejmował stery nad ważną częścią metropolii gnieźnieńskiej, co dawało mu znaczne przywileje, ale również stwarzało liczne wyzwania*³.

Do wyzwań nowo obranego biskupa należało uporządkowanie granicy północnej części Spisza nad Popradem. Tamtejsze parafie miała podporządkować sobie archidiecezja ostrzyhomska jeszcze za kryzysu Jana Muskaty. Ostatecznie za pontyfikatu Jana Grotowica udało się parafie przywrócić do krakowskiej diecezji. Autorka recenzowanej książki podkreśliła, iż biskup Jan dobrze radził sobie z zarządzaniem majątkiem diecezji. Dzieliła się ona na obszerne tereny, zwane kluczami: krakowskim, bodzentyńskim, iłżyckim, jangrockim, kieleckim, kunowskim, lipowieckim, radłowskim, sławkowskim, uszewskim, wawrzeńczyckim [s. 82-91]. Biskup przemyślanie czerpał zyski z lokacji wsi i miast, dokonywanych transakcji różnego typu czy zagospodarowania nieużytków.

Działalność ustawodawcza była kolejnym elementem barwnej mozaiki sprawowania pasterskiej władzy przez Jana Grotowica. Autorka podkreśla nieagatelne zasługi biskupa na polu prawa kościelnego. Ustanowił między innymi nowe statusy kapitulne, które dotyczyły: obowiązku rezydowania wikariuszy przy świątyni, dochowania tajemnicy obrad kapitulnych, obowiązku organizowania przez biskupa synodów diecezjalnych, podejmowania wizyt duszpasterskich, podniesienia moralności krakowskiego duchowieństwa.

Kolejna część recenzowanej książki obejmuje relacje biskupa Jana z innym duchowieństwem oraz przedstawicielami życia zakonnego. Autorka w pierwszej kolejności postanowiła scharakteryzować relacje biskupa Jana Grotowica z przedstawicielami polskiego Episkopatu. Określiła, że są one „ciekawym, wielowymiarowym obrazem”. Aspiracją Jana Grotowica było podniesienie rangi diecezji krakowskiej, zwłaszcza że Kraków w tym czasie stał się ośrodkiem władzy królewskiej. Mogło to mieć wpływ na rywalizację między arcybiskupami gnieźnieńskimi a biskupem krakowskim. Na gruncie sporu z Krzyż-

---

³ D. Ż y w c z a k , *Biskup krakowski Jan Grotowic (ok. 1280-1347)*, Kraków 2022, s. 79.

kami część biskupów powielala poglądy krakowskiego Jana. Wśród diecezjalnego duchowieństwa biskup krakowski miał niewątpliwie kilku zaufanych duchownych prałatów. Autorka podkreśliła jednak, iż z racji dużej rotacji wśród kanonikatu, ciężko byłoby określić istniejące więzi. W przypadku zakonów biskup Grotowic pełnił bardziej rolę opiekuna i doborczyńcy. Zachowane źródła pozwoliły Autorce na ukazanie przede wszystkim relacji z: klaryskami starosądeckimi czy norbertankami.

Czwarty rozdział *Stosunki ze Stolicą Apostolską* objął pontyfikaty papieży awiniońskich, tj. Jana XXII, Benedykta XII oraz Klemensa VI. Ukazane zostały także relacje biskupa krakowskiego z kolatorami papieskimi.

Autorka uznała, co wydaje się być poprawnym stwierdzeniem, iż:

(...) za ostatnich Piastów relacje państwa i Kościoła polskiego z papieżem układały się poprawnie, a wzajemne kontakty były dość częste. Jeśli przyrzeć się liczbie papieskich dokumentów adresowanych do polskiego episkopatu w 2 ćwierćwieczu XIV w., można zauważyć, że Jan Grotowic był jednym z najczęściej wymienianych tam polskich biskupów – czy jako adresat (lub jeden z adresatów), czy to jako duchowny w pewien sposób związany ze sprawami, których dotyczyły listy papieskie.⁴

Na szczególną uwagę zasługuje charakterystyka biskupa Jana Grotowica w aspekcie polityki oraz dyplomacji (rozdział V). Odgrywał on ważną rolę w polityce państwa polskiego względem Zakonu Krzyżackiego. Biskup miał bardzo dobre relacje z Władysławem Łokietkiem. Cieniem na relacjach biskup–król kładły się spory finansowe, jak np. spór o utracony Sławków z dóbr biskupich. Więcej zatargów Grotowic miał z następcą Łokietka, królem Kazimierzem Wielkim. Już w 1334 r. władca oskarżył krakowskiego dostojnika o wyjawianie ważnych tajemnic państwowych, jak i podjudzanie poddanych. Spór dotyczył się także obsady prebend przez biskupa, nad którymi prawo patronatu przysługiwało królowi [s. 204-205]. W 1344 r. sprawa opłat poradlnego w diecezji krakowskiej stała się iskrą jednego z najostrejszych konfliktów biskupa Jana z władcą.

Największą inicjatywę Grotowic wykazał podczas sporu z Krzyżakami, do których żywił wielką niechęć. Jedna z hipotez genezy tej wro-

⁴ Tamże, s. 154-155.

gości dotyczyła bycia naocznym uczestnikiem konfliktów między polskim władcą a coraz potężniejszym zakonem⁵. Cennym źródłem opisującym zaangażowanie biskupa krakowskiego w spór z Zakonem Krzyżackim są zachowane zeznania z procesu warszawskiego z 1339 r. Biskup nie był orędownikiem pokojowego rozwiązania kwestii spornych. Stał na czele delegacji do papieża Benedykta XII w 1340 r. Rok później, zgodnie z zaleceniem papieża brał czynny udział w ustalaniu końcowych warunków pokojowych pomiędzy polskim władcą a Krzyżakami.

Ostatni rozdział zatytułowany *Jan Grotowic w oczach pokoleń* prezentuje informacje dotyczące śmierci biskupa krakowskiego w 1347 r., którego pochowano w kaplicy pw. św. Jana Ewangelisty w katedrze wawelskiej. Podczas przebudowy kaplicy w 1522 r. ciało biskupa zostało przeniesione i złożone pod posadzką w południowej części kaplicy. Remont tej kaplicy spowodował, że miejsce pochówku było jeszcze przenoszone. Wedle zachowanej inskrypcji w 1522 r. podczas wyjęcia zwłok Jana Grotowica, miała z nich wydobywać się przyjemna woń a szczątki były nienaruszone upływem czasu. Wzmocniło to kult samego biskupa, do którego tłumnie mieli modlić się poddani⁶. Następny nowy nagrobek wzniesiono w 1734 r.

Autorka dokonała próby scharakteryzowania osobowości biskupa, którego cechowały: nieustępliwość, wręcz natura choleryka, co wyrażać miały liczne konflikty między nim a Kazimierzem Wielkim. Jan Grotowic miał poczucie własnej wartości i wysokie mniemanie o sobie samym, był nader ambitny. Biskup jawił się jako dobry gospodarz, który dbał o zarówno o zaplecze finansowo-materialne Kościoła, jak i o swoje własne. Z drugiej strony był zatroskanym opiekunem katedry wawelskiej oraz fundatorem nowych parafii.

Reasumując pracę, można rzec, iż Autorka w sposób wyczerpujący dokonała analizy życia i działalności jednego z ważniejszych biskupów krakowskich doby średniowiecza. Praca została poświęcona wielu obszarom aktywności tego dostojnika kościelnego. Praca jest przejrzysta i ma zachowane proporcje. Aneksy są przejrzyste, ujęte w tabelach. Dodatkowym atutem jest zamieszczona kolorowa ikonografia, która wzbogaca walory książki. Ciężko doszukać się w niej większych

---

⁵ Por. S. Szczer, *Dyplomaci Kazimierza Wielkiego w Awinionie*, „Nasza Przyszłość”, 1986, T. 66, s. 53-57.

⁶ D. Ż y w c z a k, *Biskup krakowski Jan Grotowic...*, s. 240-241.

uchybień, choć ostatni rozdział został ograniczony jedynie do kwestii pochówku i wspomnianej kaplicy św. Jana Ewangelisty. Nasuwa się pytanie czy skoro mowa w tytule rozdziału o wizerunku biskupa krakowskiego w oczach następnych pokoleń, to czy temat został wyczerpany w pełni? Nic nie wiemy czy w kolejnych latach, dziesięcioleciach zachowały się jakieś wzmianki o cudach biskupa, skoro mowa o jego kulcie? Czy kult ograniczał się tylko do pielgrzymek wiernych do grobu biskupa, o czym informuje zapis z przytoczonej inskrypcji? Ponadto oceniając biskupa, czy nie warto byłoby przedstawić jego sylwetki porównawczo z jego poprzednikami i następcami z epoki lub co najmniej XIV wieku? Pozostaje to kwestią do rozważenia. Niewątpliwie pracę czyta się z przyjemnością, Autorka zweryfikowała niektóre błędne poglądy dotyczące Jana Grotowica, nadto wprowadziła do polskiej historiografii własne spostrzeżenia i tezy. Biografia stanowi pierwsze tak szerokie ujęcie działalności i życia biskupa Jana Grotowica.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Bullarium Poloniae*, T. I i II, wyd. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae 1982-1985.
- Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, T. I i II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874-1883.
- Monumenta Poloniae Vaticana*, T. I i III, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913-1914.
- Zbiór Dokumentów Katedry i Diecezji Krakowskiej*, cz. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965.

Literatura

- Baran-Kozłowska W., *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, „Poznańskie Studia Historyczne” T. 11, 2005.
- Koczerska M., *Zbigniew Oleśnicki i Kościół krakowski w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004.
- Pietras T., *Krwawy wilk z pastorałem-biskup krakowski Jan zwany Muskatą*, Warszawa 2001.
- Szczur S., *Dyplomaci Kazimierza Wielkiego w Awinionie*, „Nasza Przyszłość”, 1986, T. 66.

Szymaniak M., *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007.

Żywczak D., *Biskup krakowski Jan Grotowic (ok. 1280-1347)*, Kraków 2022.

EWELINA KAZIENKO – historyk i archiwistka, absolwentka Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół historii średniowiecznej Polski. Autorka publikacji i recenzji naukowych na łamach „Naszej Przeszłości”, „Res Historica”, „Klio. Z dziejów Polski i powszechnych”, „Wadoviana”. Aktualnie zajmuje się zagadnieniem wieloosobowych obsad plebańskich w wiekach średnich.